

MOTIVE ÎNGEMĂNATE ÎN LIRICA WISŁAWEI SZYMBORSKA ȘI A ANEI BLANDIANA

Cristina Godun
București

Ideea de a trasa o paralelă între creațiile celor două scriitoare s-a născut firesc și parcă de la sine, încurajată de similitudinile adeseori frapante care se insinuau în imaginația mea, pe măsură pe lectura mă cuprindea și mă încătușa. Similitudini care frizează coincidența, cum ar fi volumul de debut al Anei Blandiana, *Persoana întâia plural*, apărut la exact zece ani de la publicarea celui de-al doilea volum (dar primul cu adevărat semnificativ) al Wisławeii Szymborska, *Întrebări pentru mine însămi*, 1954, și care la prima vedere nu au nimic în comun. Despre volumul Wisławeii Szymborska s-a spus că este tribut ar poeziei realismului socialist, fapt care din start o situează pe Ana Blandiana, cea care a fost „cunoscută ca poet interzis înainte de a fi cunoscută ca poet” în tabăra „dușmanilor poporului”. Le apropie însă foarte mult forța cu care cred în idealul pe care îl caută și în care cred, interogațiile mute sau evidente care nu caută răspunsuri, ci simbolizează glasul ce se face auzit. Glasul care afirmă, condamnă, interoghează, investighează, glasul anonimului uneori, alteori glasul bine individualizat al omului care și-a câștigat prin însăși existența sa dreptul la cuvânt.

Teme fundamentale, existențiale și totodată arhicunoscute și prezente în lirica universală încă de la începuturi se regăsesc cu prisosință și în creațiile celor două scriitoare. Binomii viață-moarte, sfârșit-început, cunoaștere-necunoaștere, libertate-captivitate transpar din lirica celor două poete cu aceeași putere de sugestie, datorată măiestriei cu care stăpânesc limba. În cazul ambelor scriitoare ne frapază „simplitatea” expresiei artistice, îndrăzneala cu care problematici de o asemenea complexitate și importanță pot fi tratate „cu modestia” unui limbaj dezbrăcat de artificii. Puterea de sugestie a cuvintelor este valorificată la maximum atât de Szymborska, cât și de Blandiana, cele două scriitoare reușind să deschidă sub ochii cititorilor un întreg univers de semnificații. Bogăția imagistică și vizionară a liricii celor două poete se naște din intertextualitatea versurilor. Un simplu și banal cuvânt cum este „totul” poate atrage după sine o multitudine de asocieri vizuale, lexicale, un aprins dialog între istorie și prezent. Pentru Szymborska, *Totul*¹ este

*un cuvânt obraznic și umflat în pene.
Ar trebui scris în ghilimele.*

LITERATURĂ

*Se preface că nu ratează nimic,
că adună, cuprinde, conține și are.
Când colo nu-i decât
Un crâmpei de furtună.*

Poeta poloneză a reușit să restrângă cu acribie în doar câteva versuri întreaga infatuare a unei realități infailibile, omnipotentă, omnicuprinzătoare și despotică (care „adună, cuprinde, conține și are”), dar care nu rezistă probei nemiloase a timpului, căci nimic nu este etern. „Un crâmpei de furtună” pe cerul României, în istoria României, va fi și *Totul² Anei Blandiana*. *Poetul român a întrecut-o chiar în măiestrie și concizie pe colega sa de breaslă prin forța de sugestie a enumerării - aparent seci - a unor vocabule dintre cele mai banale și mai lipsite de poetism, care însă prefigurează cu uimitoare și șocantă acuratețe realitatea Epocii de Aur a dictatorului Nicolae Ceaușescu:*

*... Frunze, cuvinte, lacrimi
Cutii de conserve, pisici
Tramvaie câteodată, cozi la Făină
Gărgărițe, sticle goale, discursuri
Imagini lungite la televizor
Gândaci de Colorado, benzină
Stegulețe, Cupa Campionilor Europeni
Mașini cu butelii, portrete cunoscute
Mere refuzate la export
Ziare, franzele
Ulei în amestec, garoafe
Întâmpinări la aeroport
Cico, baloane
Salam de București, iaurt dietetic
Țigănci cu Kenturi, ouă de Crevedia
Zvonuri
Serialul de Sâmbătă, cafea cu înlocuitori
Lupta popoarelor pentru pace, coruri
Producție la hectar
Gerovitalul, băieții de pe Calea Victoriei
Cântarea României, adidași
Compot bulgăresc, bancuri, pește oceanic
Totul.*

Fiecare cuvânt al poeziei încheie în miezul său un simbol care lasă loc unei bogate interpretabilități. Poezia surprinde cu rigoarea searbădă a unui

reportaj panorama deprimantă, apocaliptică a realității înconjurătoare care împinge omul spre lăuntric și spre disperare. Este o poezie-manifest, denunțarea unui microunivers care frizează ridicolul, degradarea umană, limita suportabilității, într-un cuvânt... totul. Este totodată enunțarea firav mascată a unui protest colectiv, care a atras asupra autoarei pedeapsa aspră a cenzurii și a regimului. Și poate nu în ultimul rând, este o manifestare a pesimismului care o însoțește și o animă în egală măsură și pe Wisława Szymborska, în partea ei de lume în care i-a fost dat să învețe să trăiască.

Jocul cu limba, valorificarea cuvintelor și a simbolisticii lor umplu de încărcătură lirică și filozofică creațiile celor două mari scriitoare. Atenția *eu*-lui creator se îndreaptă cu precădere către evenimente din sfera cotidianului, a banalului din care însă transpare mesajul profund al liricii reflexive, personale până la intim, pe care atât Szymborska, cât și Blandiana o cultivă. Amândouă au capacitatea de a se distanța cu maturitate și uneori chiar cu ironie de mesajul enunțului liric, ceea ce face ca poezia lor să aibă un impact și mai mare în conștiința receptorilor. *Eul* lor liric este unul puternic individualizat, conștient, dar mai ales singur printre semeni și singur în Univers, fiindcă numai păstrând distanța de evenimente își poate păstra clarviziunea sentințelor. Nici una dintre ele nu exclude dialogul cognitiv, pe care îl văd ca fiind esențial în procesul de cunoaștere și însușire a realității, dar nu se lasă absorbite în iureșul biologiei, istoriei sau culturii care ar putea să le întunece luciditatea viziunii și capacitatea de discernământ, căci:

*Din punctul de vedere al copiilor
care continuăm să fim,
poveștile se termină bine.
Dar numai poveștile.*

Pesimismul acesta parcă atemporar, dublat de permanenta interogare a realității fac din Blandiana și Szymborska apărătoarele dreptului omului de a gândi liber, de a fi liber, de a putea face alegerile pe care i le dictează conștiința:

*Adusă la marea judecată
Care se termină prin trimiterea mea pe pământ,
Eu, găsită nevinovată,
Am primit dreptul
Să mă aleg pe mine.
Dar nu bărbat, și nu femeie,
Și nici un animal n-am vrut să fiu,
Și nici o pasăre, și nici o plantă.
Se-aud secundele căzând*

LITERATURĂ

*Din marele drept de-a alege
Se-aud lovindu-se de piatră:
Nu, nu, nu, nu.
Zadarnic adusă la judecată,
Zadarnic nevinovată.³*

Aceeași „nealegere” o trăiește și Szymborska în poezia *În garderoba naturii*, care debutează printr-o afirmație plină de stoicism și acceptare:

*Sunt cea care sunt.
O întâmplare de neînțeles
ca orice întâmplare.*

*Alți strămoși
ar fi putut fi ai mei,
și atunci mi-aș fi luat zborul
din alt cuib,
m-aș fi târât în solz
de sub o tulpină.*

(...)
*Nici eu nu am ales,
dar nu mă plâng.
Aș fi putut fi altcineva
mult mai puțin diferită.*

(...)

*Aș fi putut fi eu-însămi – dar fără să mă mir,
iar asta ar fi însemnat
să fiu cu totul altcineva.⁴*

Conștiința nealegerii sau neputința alegerii, conștiința propriei individualități creatoare care este totuși „specială, diferită” le apropie pe cele două scriitoare și le face parcă să nu se poată debarasa de permanentul sentiment de mirare: mirare pentru ceea ce sunt, pentru ceea ce văd, ce gândesc sau ce denunță. O mirare care pare să le însoțească în modestia cu care se raportează pe sine în raport cu universul înconjurător.

Un alt motiv care revine melodic în creațiile Anei Blandiana și Wislawei Szymborska este cel al timpului care se scurge, cum altfel decât imperturbabil, implacabil, antrenând după sine antinomiile eterne: „moarte-veșnicie”,

„neclintire-schimbare, trecere”, „natură-om”, surprinse măiastru printre altele de Szymborska în *Norii*⁵ și de Blandiana în *Contratimp*⁶. Clipa – care o obsedează și pe Szymborska – clipa prezentă, trece fulgerător în neființă, devine dintr-odată amintire – amintirea unei întâmplări, a unei trăiri, a unei senzații sau a unei dureri, amintire a ceva concret sau poate impalpabil, inefabil. Clipa devine liantul dintre prezent și istorie, dintre viitor și memorie, alți piloni de sprijin ai liricii celor două poete:

Contratimp
Mă uit în trecut și nu înțeleg
Urmele pașilor mei.
Privesc înghețata zăpadă
Prin care picioarele mele desculțe,
Îmi amintesc, s-au rănit,
Dar urmele lor închipuie semne
În alfabetul unei limbi dispărute.
Ieri ce voiam să spun
Și mâine cum voi mai citi
Durerea mersului de-acum,
Când clipele obeze
Par ani și anii epoci
Nehotărâte și fără sfârșit?
Nici un răspuns nu se naște
Decât când nimeni nu mai are
Nevoie de el
Și întrebarea care-l aștepta
A murit.

Metafora „clipei obeze” – sau poate oximoronul?... – sugerează capacitatea maleabilă a timpului, care se dilată până la a fi confundat cu anii, anii cu epocile, prezentul cu eternul, eternul cu divinul. Așteptarea este însoțită de inevitabila angoasă, de anxietatea existențială, căci trăim fără să știm ce va fi „peste un trimestru, peste un an, peste un an și jumătate”⁷. Și cu toate acestea, răspunsul mult așteptat refuză să apară și devine astfel limpede că timpul nu poate oferi soluția, rezolvarea, răspunsul. Ba mai mult decât atât, el șterge cu aripa lui necruțătoare până și amintirea a ceea ce a fost punctul de plecare – întrebarea. Moartea devine o prelungire a așteptării, o continuare firească a curgerii. Întrebarea a murit de prea multă așteptare, răspunsul s-a pierdut printre clipe obeze și goale și în noi se instalează confortabil resemnarea:

Am întocmit o listă cu întrebări
la care nu mai aștept răspuns,

LITERATURĂ

*fiindcă ori e prea devreme pentru ele,
ori nu voi reuși să le-nțeleg.*

*E lungă lista cu întrebări,
conține lucruri de importanță diferită,
și, fiindcă nu vreau să vă plictisesc,
voi scoate la iveală doar câteva:*

*Ce a fost adevărat
și ce doar o părere
(...);*

*Când vor înceta războaiele
și ce anume le va înlocui;
(...)*

*Unde-i locul voinței libere,
ce reușește a fi și a nu fi
în același timp;
(...)*

*De ce luăm drept bune
lucrurile rele
și de ce am nevoie
pentru a nu mai greși în continuare?*

*Unele întrebări
le-am notat o clipă înainte de a adormi.
După ce m-am trezit
nu le-am mai putut desluși.⁸*

Cele câteva comparații pe care le-am enumerat în lucrarea de față sunt doar crâmpie din multitudinea de aspecte care ar putea face obiectul unui studiu mai amănunțit, având ca temă îngemănarea de motive și idei care străbat lirica celor două poete ca o coloană vertebrală cu verigile bine sudate. Atât Wisława Szymborska, cât și Ana Blandiana se remarcă cu distincție prin profunzimea operei lor, prin viziunea personală a *eu*-lui lor liric, prin forța declarațiilor lor artistice cu valoare de adevăr de netăgăduit. Forța poeziei lor, limpezimea cu care afirmă sau denunță izvorăște atât din sensibilitatea lor creatoare, cât și din meditațiile asupra unei lumi pe care o iau în serios, jocul fiind doar o soluție la nivel lexical. Lirica celor două scriitoare este construită fără ezitare pe

fundamentul solid al unui „discurs esențializat”⁹, intelectualizat, care însă devine accesibil și inefabil prin simplitatea expresiei artistice.

Cândva, Alexandru Ștefănescu a spus despre poezia Ana Blandiana că: „respiră un fel de demnitate, de puritate morală care, în cazul său, se transformă într-o categorie estetică”¹⁰. Fără nici o îndoială, afirmația poate să cuprindă în adevărul ei revelator și creația lirică a Wisławe Szymborska, o scriitoare de o incomparabilă profunzime a mesajului liric sau poate comparabilă doar cu cea a Anei Blandiana...

NOTE

1. Wisława Szymborska, „Totul” în vol. *Chwila*, PAIDEA, 2003, p. 95.
2. Ana Blandiana, „Totul”, în „Amfiteatru”, 1984.
3. A. Blandiana, „Nealegere”, *A treia taină*, 1969.
4. W. Szymborska, „În garderoba naturii”, *op.cit.*, p. 19.
5. „Norii”, *Ibidem*, p. 25.
6. A. Blandiana, „Contratimp”, *op.cit.*
7. W. Szymborska, „Odzież”, *Ludzie na moście*, 1986.
8. W. Szymborska, „Lista”, *op.cit.*, p. 89.
9. Ion Pop, *Prefață la volumul Poezia unei generații*, Editura Dacia, 1973.
10. Alexandru Ștefănescu, *Slast*, 1977.

BIBLIOGRAFIE

Wisława Szymborska, *Clipa*, PAIDEA, 2003, versuri în traducerea conf. dr. Constantin Geambașu, semnatul prefetei *Dincolo de firescul lucrurilor*, p. 5-12.

Wisława Szymborska, *Sub o singură stea*, Editura UNIVERSAL DALSI, 1999, în românește de Passionaria Stoicescu și conf. dr. Constantin Geambașu, care a semnat și prefața volumului, *Între admirație și disperare*, p. 5-16.

Wisława Szymborska, *În râul lui Heraclit*, PAIDEA, 2003, în românește de Passionaria Stoicescu și conf. dr. Constantin Geambașu, care a semnat și prefața volumului, *Wisława Szymborska în românește*, p. 5-14.

Constantin Geambașu, *Scriitori polonezi (secolul XX)*, PAIDEA, 2002, p. 158-193.

Stan Velea, *Siluate literare din Țara Vistulei*, PEGASUS PRESS, 2004, p. 454-462.

Stanisław Burkot, *Literatura polska w latach 1939-1999*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002, p. 156-160; 262-267.

Ion Pop, *Poezia unei generații*, Editura Dacia, 1973.

Alexandru Ștefănescu, *Slast*, 1977.

LITERATURĂ